

משלי פרק ג פסוקים כז-לא

- (כז) אֵל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעַלְיוֹ בְּהִיּוֹת לְאֵל יְדִידְךָ {יְדִידְךָ} לְעֲשׂוֹת:
 (כח) אֵל תֹּאמֶר לְרַעֲיֶיךָ {לְרַעֲיֶיךָ} לֵךְ וְשׁוּב וּמָחָר אֶתְּנֶן וְיֵשׁ אֶתְּךָ:
 (כט) אֵל תִּחְרָשׁ עַל יַרְעֶיךָ רָעָה וְהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח אֶתְּךָ:
 (ל) אֵל תָּרוֹב {תָּרוֹב} עִם אָדָם חָנָם אִם לֹא גִמְלָךְ רָעָה:
 (לא) אֵל תִּקְנֵא בְּאִישׁ חָמָס וְאֵל תִּבְחָר בְּכֹל דְרָכָיו:

רמב"ם הלכות שכירות פרק ה הלכה ה

מכאן אני אומר שהמשכיר בית לחבירו עד זמן קצוב ורצה השוכר להשכיר הבית לאחר עד סוף זמנו משכיר לאחרים אם יש בני בית כמנין בני ביתו. אבל אם היו ארבעה לא ישכור לחמשה שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא מטלטלין שהרי אומר לו אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר; אבל בקרקע או בספינה שהרי בעלה עמה אין אומר כן.

וכן אני אומר אם אמר לו בעה"ב לשוכר למה תטרח ותשכיר ביתי לאחרים אם לא תרצה לעמוד בו צא הניחו ואתה פטור משכירתו, אינו יכול להשכירו לאחר. שזה ב"א תמנע טוב מבעליו" – עד שאתה משכירו לאחר תניח לזה ביתו. ויש מי שהורה שאינו יכול להשכירו לאחר כלל ויתן שכרו עד סוף זמנו ולא יראה לי שדין זה אמת. [השגת הראב"ד – מכאן אני אומר וכו' עד ולא יראה לי שדין זה אמת א"א יש בדורינו אומרים כן שיש בני אדם שמחריבים הבית בדירתם עכ"ל]:

שו"ת משיב דבר חלק ב סימן צב

ליקירי המופלג וחרף מ' מענדיל פרידמאן נ"י בק' סוואלק. אשר עלה בדעתו דלשיטת הרשב"ם ורמב"ם אפשר לכפות לעשות טובה לחברו במקום שאין שום הפסד לו כמבואר שיטת הרשב"ם בב"ב (י"ב ב). והכי דעת הרמב"ם פי"ב מה' שכנים ה"א.

הנה עיקר הא דכופין על מ"ס מקורו בב"ק (פ"א) במהלכין בשבילי הרשות שלמה אמרה כדתניא הרי שכלו פירותי מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנוס בתוך שדהו מה הבריות כו' עליו הכתוב אומר מהיות טוב אל תקרי רע. ומקשה הגמ' ומי כתיב מהיות טוב אל תקרי רע. אין כתיב כה"ג אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות. וכבר ביארנו בס"ד בהעמק שאלה סי' קע"א אות י' דזה הי' משפט שלמה בשתי נשים זונות יע"ש.

ולכאורה אמאי תניא בברייתא עליו הכתוב אומר מהיות טוב וגו' ולא הביא המקרא כמו שהוא אל תמנע וגו' אלא ודאי אין זה המקרא ממש להא דתניא הרי שכלו פירותיו כו' דלכפות לעשות לטובת חברו.

ודאי אינו אלא מדרך המוסר ככל דברי קבלה ומוסרי ס' משלי.
אבל בכרייתא תניא שאין יכול למחות בהולכים בשדהו.
ע"ז הוסיפו מקרא אחר מהיות טוב אל תקרי רע וכופין את האדם שלא להיות רע ואסור
למחות ומעולם לא שמענו לכפות לעשות איזה דבר לטובת חברו:

שרי להקריבו, ולא גריג אפילו בסוכה, וכן נבכ"ג אינו דשאו להקריבו להחמיל אלף בקרבן שהמלכות מוטלת עליו כמו שביב באברון שלא היה כ"ג אחר וכן לדורות בקרבן עלמו שמונה שוקריב בעלמו כדכתיב וכל ככל אור נשאו ושרת וגו', ומשום הכי כהן גדול מקריב אונן, וכיוון שדקדק רש"י ביק דף ק"י מ"א בהא דלמך ר' שמעון דכהן גדול אונן נותן לכל מי שירצה דמיירי בקרבן עלמו וכן כתב הרמב"ם, ולכאורה קשה למאי פירשו ק"י, הא כהן גדול מקריב בראש אורח קרבן שירצה וה"ה ששעב שלום, אלף משום להחמיל אינו מקריב אלף קרבן עלמו או אם כהן הסמיל בעבודת דהמלוך עליו לגמור משום הכי כהן גדול מקריב אלף אחר קרבנות אסור לכהן גדול להקריב שברי אין כהן מלכות שידעם מלות ששק דלכנות, אלף אם כהן עבד אונן ממלך, הא מילא הא דהקרבן קרבן לכהן גורמת שמתם ווי"ט כמו בהא קרבן לשרא, וא"כ אין מכלל כוכבם אפי' לפי רש"י ד"ה לכל מלכות מברכין שהסמינו, עוד כותבו מדמי' בחוספתא ברכות פרק בהרא דשל הפלוגין מברך שהסמינו, וכבר כתבו דש"ס שהי' במתנות דמי' שהוא מתנת שדומה לללוש הדשים, שהסמינו שם ובי"ב רב שירא גאון, ר"ל שביצורו משמו בכוכל דמי' א' דלא סמכין מלך, והוא משום דמפרש טעם החוספתא דמי' דמברכין שהסמינו על ז' מלות והפלוגין הוא משום דרובין כולל הדשים והע"ג שאין ב' מלות סמינות כי"ל ס"ל להאי הנה דמברכין על כלים חדשים אפי' אין בהם סמינות ומע"כ דהא אורח מהלכה, והלאה דלפי יומא שאין לברך על מלות שהסמינו, וכל החוספתא הוא משום כליה חדשים, אין הכוונה לפרש דהאי הנה ס"ל לברך על כל כלי אפי' אין בו סמינות ולדמות מהלכה שהוא דומק כמשיב הגר"א אפי' ה"י כ"ג, אלף י"ל דהא דלמית מיירי בשל הבלת שהי' יקר וקשה להשיג גם בזמן התנאים כדמוכס ממלך שמת ר"ס במתנות דמי' לתוחם של זכ"כ, וע"פ משיב ששאלתא קב"ז אורח ע"ז ב"ד, משיב ראו לברך עליו ככלי חדשה שיש בו סמינות, ותו דתכלת הוא כבוד לנפשו כמשיב רבינו שאלתא קמי' ע"פ אורח כ"ג, והא דתפילין גי' הוא משום שיש בלבישת תפילין כבוד והנחת הגוף והנפש דהאי כמולין דפי' ובי"ב וראו כל עמי הארץ כי שם כ' נקרא טיף אלו תפילין שבראש, ובשעת פ' בנה אפי' אין תפילין הנשיב הוא, ולכאורה תלי במתנות דמי' ותוס' בנדרים דמי' דפליגי אביי ורבא על הא דהן קורס תפילין שאנו מניח א"י מלות ליכנות ניהו, וכבר בארנו בפי' קריד אורח ג' ב"ד דש"ס רש"י ור"ן דלא פליגי אביי ורבא אלף במלות שאין בהן הנאה הגוף, וא"כ מוקי' תפילין שאין בהם הנאה הגוף, והי' ורשב"א וא"כ ס"ל דמתנותם אפילו במלות שיש בה הנאה הגוף, וא"כ מוקי' תפילין שיש בהם הנאה הגוף, ולפי זה יד"ה לשיטת רש"י ור"ן ראו' דמברכין על מלכות עומת שהסמינו, או לדמות אורח מהלכה תפילין כל כיום בשוקים וברסותו יש בהם הנאה וכבוד ומקיים גי' וראו כל עמי הארץ וגו', משיב בני שאינו מניח אלף בשעת ק"ש והפלה שאו עיקר זמנו והי' מלכות ככל המלות. מתם כבוד הנאה תפילין שאנו מניח דמשמעו אפי' אלהים

בשעה ק"ש והפלה לומר כזה ס"ל לרוב דמלות לאו ליכנות ניהו לפי רש"י ור"ן גי', ולכופך לשיטת כתוב' גי' יוסא הא דלמך אביי הבלת תפילין עלו שפירשו שגור שלא יבשם בשוקים וברסותו הא לבי"ב יש לפרש הא דמי' בחוספתא דכתיב תפילין מברך שהסמינו דהי' נוסב זמני התנאים דוקא, משום שמכב כמב חנאים הי' להחליף בהפלוגין כל היוס וראו כל עמי הארץ כי שם כ' נקרא מלכות, וכי' ודאי נמשך להנשט והפלתא לשרא ודאי ראו' לברך שהסמינו משיב גי' ב"ד שאין מניחין תפילין אלף במתנות תפילין אפי' מברכין שהסמינו. עוד יש להוכיח דמברכין שהסמינו על מלכות לומר ע"כ דמברכין על פדיון כהן שהסמינו, והתוספות סוכב דמי' כי בשעת דקשה לשיטת מפרש"י, אלף כר"ן שלבי מ' אובכ דסכ ראו' זו גי' וכו' משום שהי' מלכות מלוי בזמן ל' יוס של היווס שילא תכלל נפל ונכנס לכלל קיימת וסיות שפיר שייך לברכו גי' שהסמינו עכ"ל. אפי' דשמתס זו לא שייך למלכות דפרש"י, שברי שמתס זו יש בכל ולדות פכלו ל' יוס, ולכופך בנכור פכלו דשדיו לא היה נכנס נפל, ועכ"פ מברכין שהסמינו על פדיון, בנדרים ד' מ"א ח' גי' לומר שמתס פוסקתו זכ. ונראה מוד דמלות פרש"י שמתס שהוא פדיון להולד כלשון המקרא, שמתס דהו לא הי' נכנס כדון הי' שמתס כולד אם הי' אביי נכנס ממנו כמו שכתב מקדש, ונראה מלך זו גורמת שמתס כמשיב ואין ללמוד למלכות אחרת. אחר שישנו שיטה החוספתא שאין לברך על מלכות לומר שהסמינו, הא מילא לבי"ב מלכות שיש בה כבוד ותפלתא למושיב ודאי מברכין שהסמינו כהא דתפילין ועבורה לכהנים, ומזה יש ללמוד דראו' לברך מי שזכב לגמור שפיר דיש בה הנאה הסורגשה אפי' למחיס שפשים מהנאה כבוד של הכל, כמשיב שהאדם הכי והכב ממלכות זו וראו' לברך שהסמינו, וכן מי שזכב בנדרים בנמי' לרבים דהי' מלכות שיש בה כבוד ותפלתא לו מן האדם ובכלל מוכב רבים ראו' לברך שהסמינו, ויש להביא ראו' לזכ מדמי' במדרש קבלה ע"פ ויקן וקבלה מהנה והכב תלוס וגו' וועל עולות וועש גלגים וועש מתם לכל עבדיו, מכלל שמושין סעודה לגמור של תורה [ואפי' שאינו מברכך במקרא דמתם שלמכ הי' גמור שיה, משיב ידוע לחז"ל דכל תמת שלמכ שדבר על כל הבנייה וכוונתם בה ממש שהאור הקב"ה עויו לראות ברמיז' אוחיות התורה שכולם שמושו של הקב"ה כן שבהן יבדל הטולם כמשיב בקדמת המתק השני אור ז' בשם הרמב"ן ז"ל והרמב"ם שם ב"ד, ור"ן החלה לשלמה המלך, משיב ידוע כל טבע הבנייה, וכו' גמור שיה, ויש להוסיף עוד צפי' גמור שיה כיוון חלק תורה שבה לשמור ולעשות שבה גי' האור הקב"ה עויו של שלמכ לראות כל המרומם בה וכמשיב שם אורח ד' כי שכל המבורך נכבאים וכוונתם הכל מרומם באורייתא דמשב ודדאי' בהענית ד"ס יתיע ר"י ומתם מי איכא מידי דכתיב בכתובי' דלא כמזי באורייתא. וזכר בני מברך משיב בעבודת דוונות שכלו לפני שלמכ, ואמר המלך למשות בחיוב וללנות לגמור את הילד וזכר בעלם חנו לב את הילוד הכי הוא חמו, ולכאורה אין צד שמתן דין ומשפט, ומאי קאמר אפי' כי ראו' כי חמתא אלהים

אלוים בקרבו לעשות משפט. וזו דעיקר הכתיב אינך
 זכרתי כדאי נמכות דמי' ז' ודילמא אירומי משפט,
 וכי דמפני כגמי וילאכ גימ ואמרי ברא אמו, אצל
 מתי' שלמ פסק הכי לא עשוי גימ אלא מד הכתיב.
 ועי' משכ' טעור טרי' כ"י סי' כ"ג בשם פ"ח
 כרמי' שכתו משהו חומרה, וכו' וכו' לפי דמי' הגמ'
 מדכא קא מלמטה וכו' לא מרמז כ"י אצל להי' ד
 דשלמ אמת ברא אמו קשי'. לכן נראה דעיקר
 הפסק כ"י עמי' מה שאמרו ב"ק ד' פ"א ז' דשלמ
 אמרי' לא דמי' הכי שכלו שירותיו מן כבוד ואינו
 עושה ב"א לזכור בחוק עבדו מה הכתיב אמרוה עליו
 מה כבוד י' לפי' ומכ הכתיב מוקות לו עליו
 כבי' מכות טוב אל תקרי רע, ובינו שאמר עונת אל
 ממנו טוב ממנו כביות לאל ידך לעשות, וכן הפסק
 הכל בעובדא זו דאמר שהכתיב נגזר את הילד, מה
 לו אם יומן הילד לשפית, וכן משפט מדע העלם
 שלמ דפושין על מדת אלו, וכדי ביארנו דלכא מירי
 אלא רימא באריותא, אלא שאין אנו מולאים מקום
 כרמו, ואולי מרומה ככא דכתיב דק גזק חרדון,
 לפי הדגש בטהורין ד' לגי' אלא דלפרי', וביארנו
 בבתי' דפי' במקום אכר עמי' כדון עייבס יכו' מסוכים,
 כופין לעשות פשה, וכו' מכות טוב וגו', אצל
 שמה כצמח' החורב שבו ידע כרמו, וכו' גמר' על
 חורב, שודע כל הכוחים מה שאפשר לכוונה ולזון.
 ואינו מושקף צד דשלמ' בקא מתקרי' שני דברים
 ומה לגזר' לז שומע לשפט את מן, לבנין בון
 טוב לזע. פי' לשפט עמי' המשפט הולך שצדורכ,
 ולבנין בון טוב לזע כינוי שלא יכו' דין מרומה.
 וכן זכ' אין רבותא גי' מה שנקב לדעה עם מי האמה,
 דכל מלך ופושט רובא לדעה כ"י, אצל מה שנקב לדעה
 אמה כ"י ברא זקנה לזבו על שלמה, ובינו שאמר
 לו הקרי' ושלמ' לך הכין לעשות משפט. וכנס כלשון
 נהפך שלמ' זכ' לפי' אלה, לכוין להמירה ש"ח, וגם
 לכוין האמה בטענות הכעזי', ועי' ברא ככתוב מעשה
 דזוות שכלו כון למשפט הדג ברא חמה החורב, וגם
 ילאכ גימ ואמרי ברא אמו, שבוין גי' לאחה בגוף
 לפני רבים הקרואים לטעור. וכו' עי' קיצן חורב על
 הכס משמכ זכ' הקיצן שט' צו ארבעט מיני להם, וגם
 חגי' שבו' שלמים מתי' נאכל ליום ולילה ולא יותר,
 וכי' ברא כ"י שבעלו יכה מוכרה להוטר שלא יבא
 ילד יוטר בגל אלה ויכה חובב רבים לטעור ויטער
 לפיכך עי' גמ' ובינו דכתיב נא לזכר זכ' חורב וכנס
 כ"י אקרא גזרי' לה' אשגם נגדכ נא לזכר זכ' חורב זכ' חורב
 כתיב ירושלים. ולפי הפשט אינו מובן למאי ישגם
 נגד נגד כל עם כ"י ואלא כלש' נכה יפה, וגם למאי
 פירש בתוכי ירושלים אחר שבג' אחר צללוה בית כ"י
 שזר' בנבטיק שאינו אלא ירושלים, אלא הי' שאמר
 לפשות שם דברים לזכר זכ' חורב, וגם לקרא בשם כ"י,
 פי' לשפ' הכס ותודוה להקרי' ולקרי' ערבת הומל,
 ואמר על הרשעים גזרי' לה' אשגם ועל העמי' נגד
 נא לזכר עמי' וכלל בתשמעות נגד המורש הגדול,
 ומש' אין כאן דגוש צד', כמו שראוי להיות וכי'
 כתי' עייש' מהם המכונים על זכ' חורב לפיכך

פי' כ"י

יקרא בשם כ"י ואמר מוד על כללשומה צמלוח בית כ"י,
 שם יוצא זכמי חודב, ועל כשני בתוכי ירושלים דחורב
 שכי' קדשים קלים נאכלה בכל הכיר וזכי' תלות הסמוד
 שמושין לגמרי' של חורב לזכר כמי רבים כ"י עזכר
 לכן, וכי' אפי' כצונכ צות כ"י רצונו צמלוח הסמר דמי' ניהל
 כד מלכות ליי' וצונו לעבודת' עזר כיוולא מד יומא כדאמרי
 אומי' כיוולא כמי. ועי' משפ' אוח ז' דכלל כיונו כלול צמי
 דאי' נחנסועה, וכן כיוולא דברא דמי' צרכות דלי' דלי' א
 וכלול דברא דאי' כבי' דקרא ועי' ח' ברא שמה כ"י
 וכן שמה כ"י. אצל לכאורכ אינו דומה דשעלמ' שמה
 כ"י שזר' נקראת גי' כיוולא נאמר הכל סכלים את
 הכתן ציוס שמה לבו ומשום זכ' כ"י נקרא יוס פטירה
 בלזיק גי' יומא וכלול צאשר הכל סכלים את הכעטר
 ומפטי' משפ' ועמיו, אצל כלול צמי אינו מדוקדק.
 אלא פי' כלול צמי שכללים להקרי' שזכר לכן וזאתו
 הכלול עמי' נעמ' שמה שנקרא כלול צמי וכו' ומי
 עי' הסעורד לגמרי' של חורב כ"י כ"י לזכר כ"י על
 שמה זו שאין למעלה סימנ' דמתי' כדרי' ריש פי'
 כ"י ר' נתן ח' אין אכנס כהכנס של חורב וידוע
 דשמה השגה דבר הארוב כ"י עז' כלות כנס' ומשפ'
 כמי' וי' רכ' ש"ח פ"ח י' שקי' משקלות פ"ח. ועי'
 משפ' שאילתא מ' אוח כ"י דלשומה חורב' ע"כ כ"י
 דמצרכין אקציו על כלל בשמח' חורב אינו משום
 שיקא דומא של ש"ע אלא משום גמר' ש"ח. ועל לזכ'
 לה' כ"י טוב כלים כינוי שאמרו כלל כמו כ"י, ובכאור
 הכפי' פי' כהעלותך ביארתי משפ' ציוס שמהכס
 וצמעותוכם וגו' ולא נהבאר מה זה יוס שמהכס ז"ח
 מופד, אלא קאי על הוכח המקדש והמזבח, שאין שמה
 בישראל ויחר מו' ודחתן כשכרי העניו ציוס החולוה זכ'
 מ' וציוס שמה לבו זכ' בנין בכתיב, וכמו כן ברא
 שמה ישראל עם הקרי' ועזרתו כלשון הכתוב בנחמ'ס
 י"ב כ"י שמה יסודר' על ככונים ועל כלים המומדים
 ועי' כתיב וציוס שמהכס וימלאו לקו' כמולאות
 כמו נמועד וכן עשו בימי שלמ' ועזר, ומי' שפיר
 בכתיב אין להקרי' שמה כ"י אלא עם אבני חורב
 וכמו שאמרו בצרכות דף ח' מ' מיום שטרב בכתיב אין
 להקרי' אלא ד"א של הכנס נגד, וכי' אין ישראל
 שמהם אלא עם החורב קין ישראל שמשכ' נידוה וצמ'
 נמר החורב ה' כמו גמר בנין בכתיב וראו לומר עי'
 כלל וזכר, ומזה הטעם משום קבי' בש"ח
 מצל השכר, כמו דמשוים קרינות מוכרם המצנח מצל
 השכר, וכדאיתא במסות מ"ח א', מולאים קרי' צונו
 עזר' כדלך שסקרי' צונו משה, וכי' יכו' צמוכ
 עתיד כמכר' ציטונו. ופירש'י מזה, ומשפ'
 כשאדם זוכ' לגמור סלקן שיתן לו צמ' אחר הקרי'
 מרצות קודם כמשפ' צלורכב נקדמת העמק כלו ודאי
 אין לך שמה גדולה שראוי לזכר עלי' מו'. אחר כל
 אלה הגזי' לזכר את כ"י אשר מצינו בראשון לזכר על
 המוגמר של זכ' הטיגור, וי' שם כ"י מנורך כהניו
 לעלל חורב, וקיימנו להביא מלמטה שפיר, וכיי' עמו
 לדעת רבינו קין אורכ. ברא יתפלג היינו עוד מוחסם,
 וקיימנו לעשות כהו"י כפלים, ויי' עמו נמקום לינה שדיס,
 לזון שיערכ' שגינתו על הכרובים שמים. אמן.